

Bartoňková, Dagmar

[Gasparov, Michail Leonovič. Antičnaja literaturnaja basnja: Fedr i Babrij]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1973-1974, vol. 22-23, iss. E18-19, pp. 343-344

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109139>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

betreffende Interpretation steht jedoch in einem gewissen logischen Gegensatz zur vorhergehenden Auslegung und würde eine eingehendere Verarbeitung erfordern.

Von nicht geringer Bedeutung sind die Erkenntnisse des Autors für die Untersuchung der Sonnenkulte in den römischen Provinzen, denen er sich nur im notwendigen Ausmass widmete, um die allgemeinen Tendenzen kennenzulernen. Immerhin jedoch sind seine Auslegungen wichtig für Apulum (Dacia), Interocsa (Pannonia Inf.), El Kantara (Ägypten), Salsovia (Moesia Inf.) u. a. und es besteht kein Zweifel, dass sie ein guter orientierender Ausgangspunkt für weitere Forschung sein werden.

Einige Teilauslegungen bedürften noch weiterer Vertiefung. Aus S. 69, Anm. 4: CIL VI, 31162 ob *reditum Domini Nostri* kann als erste Ankunft in Rom verstanden werden (*reditus* hat die Bedeutung der Wiederholung wie bei der Sonne), oder es handelt sich um die Rückkehr aus der Umgebung, wo er Kulte des Sonnengottes gründete? S. 84 CIL III, 4300 kann auf die Proklamierung Elagabals zum Kaiser bezogen werden? vgl. die Zweifel über die ganze Inschrift bei *Dessau*, ILS 4332. Auf S. 108, Anm. 1: *IO MDolicheno et Soli sacrum* betrachten wir nicht als Beweis der Identität beider Gottheiten; auf S. 108 Anm. 2 würde die Inschrift *Soli invicto pro salute imperatoris et Genio nostro, eques singularis eorum, Marcus Ulpius Chresimus, sacerdos Iovis Dolicheni, V. S.*, eine eingehendere Auslegung erfordern. S. 128: die Vorstellung, dass die Sonne auf einem Thron sitzt, ist nicht so vereinzelt, da sie in einer Reihe von Märcen zu finden ist. S. 149—50; die Auslegung, dass der Synkretismus ein anderer für die Massen, für die Philosophen und Gebildeten war, vereinfacht die Auffassung durch Übernahme der Varronschen Trichotomie (nach Aug. CD). S. 152: der Titel *pontifices maiores*, der den ursprünglichen Pontifizes zur Zeit Aurelians verliehen wurde, deutet wahrscheinlich nur ihr Alter an, keineswegs die Bedeutung gegenüber *pontifices DS*. — Von der fehlenden Literatur seien angeführt: *L. Barkóczi*, *Interocsa I—II*, Budapest. Vgl. *Tabula imp. Rom.* L34 s. v. (f. S. 51); *E. Condurachi*, *Mon. christiani nell' Illyrico*, *Ephem. Dacorom.* 9, 1940, 1—118 u. *V. Velkov*, Die thrakische u. dakische Stadt in der Spätantike S. 59 u 93. (f. S. 166, Anm. 10). Dem Buch fehlt ein Register.

Der neue Band stellt mit seiner Auffassung und seinen Resultaten eine bedeutende Bereicherung der bisherigen Forschung dar.

Radislav Hošek

M. L. Gasparov, *Antičnaja literaturnaja basnja*, Moskva 1971, stran 280.

Nová publikace M. L. Gasparova nás seznamuje s vývojem antické literární bajky, která se autorovi jeví jako nejdemokratičtější žánr antické literatury, podávající svědectví o touhách a myšlenkách utlačovaných vrstev starověku, otroků i chudých lidí svobodného původu (srov. str. 3). V úvodu autor zdůrazňuje, že studium antické bajky má mimořádný význam rovněž pro správné chápání bajky moderní, neboť bez antické bajky si nelze představit bajku La Fontainovu, Krylovovu, Lessingovu apod.

Gasparov rozdělil svou studii do osmi kapitol (str. 7—228) a opatřil ji rozsáhlým poznámkovým a bibliografickým aparátem (str. 230—274). Kniha není určena jen výlučně pro odborníky z řad klasických filologů, nýbrž i pro širší okruh čtenářů. Svědčí o tom mimo jiné i časté ukázky předkládané v ruském překladu; většinou je pořídil sám autor, jenž je vedle své práce odborně známý jako dobrý překladač z antických jazyků.

V kap. I. (str. 7—40) se autor zabývá antickou bajkou až do vystoupení Phaedra a Babria. Rozebírá bajku předliterární a odlišuje ji od bajky literární. Zdůrazňuje, že bajka byla spolu s mýtem jednou z nejstarších forem slovesného umění a zamýšlí se nad otázkou, co bylo v bajce prvotní — zda část vypravovačů či morální naučení. Zatímco o prioritě části vypravovačů byli přesvědčeni zástupci tzv. německé školy (srov. např. A. Hausrath, O. Crusius, G. Thille aj.), druhý směr, představovaný B. E. Perryem, pokládá v bajce za prvotní morální sentence; podle zastánců této teorie byl určujícím činitelem při vzniku žánru záměr vypravěče a nikoli narativní materiál. Kdežto německá škola zdůrazňuje blízkost bajky a mýtu, Perry klade bajky vedle přísloví a rčení. Představitelé první teorie se opírali především o materiál ezopských bajek, druhá škola vycházela hlavně z materiálu čerpajícího z bajek východních. (A. Hausrath ve snaze vyrovnat se s Perryho argumenty připoustěl, že šíře vyprávění a bojový duch je typičtější pro bajku řeckou, zatímco pro východní bajky je typický sklon k poučování, aristokratický postoj a pasivita.) Gasparov se přiklání spíše na stranu Perryho; podle něho byla určujícím elementem při vzniku bajky funkce žánru a nikoliv její materiál; zároveň však dává zapravdu i Perryho kritikům, když mu vytýkají přílišnou schematičnost. Perry totiž opomíjí materiálovou stránku bajky až do té míry, že se vlastně ani nepokouší objasnit, proč se v evropské bajce tolik rozvíjejí právě motivy ze zvířecího světa, a že vůbec nesleduje vývoj bajky. Tím do důsledků přenáší svou

teorii o prioritě morálních úvah do všech fází rozvoje bajky, zatímco se ve skutečnosti vztah a poměr části vypravovací k části moralizující v různých dobách měnil (tak např. v moderní bajce převládá vypravování u La Fontaina, kdežto morální sentence naopak u Lessinga).

Gasparov je tedy toho mínění, že na prvním místě stála v prehistorii bajky její funkce. Ovšem již při zrodu bajky se objevují dva důležité rysy, které se později měly stát charakteristickými pro celý literární druh, totiž jednak že morální sentence bajky nevychází z ideálních etických norem, nýbrž z reálných životních zkušeností, a jednak že námět bajky se obvykle jeví jako dvojjmenný a je založen na kontrastu (úmysl a neočekávaný výsledek). Postupně pak Gasparov ukazuje, jakou roli při zrodu bajky sehrála rozvíjející se schopnost člověka zobecňovat, vysvětluje, proč se právě zvířata stala nejčastěji hlavními nositeli děje bajky, hovoří o tom, jak se bajka vydělila v samostatný folklorní druh, a objasňuje přechod od ústní bajky k bajce literární. Zatímco narativní bajka existuje pouze ve spojení s jinými žánry, literární bajka je samostatný útvar, její cíl neleží mimo ni a sama o sobě představuje uzavřenou uměleckou strukturu.

Jak to vyplývá z Gasparovova výkladu, předpoklady a kořeny pro rozvoj bajky existovaly v lidové slovesnosti každého národa; ovšem jak se bajka dále rozvíjela, to již záleželo na specifických historických zvláštnotech kulturního vývoje. Velké vážnosti a oblibě se těšila bajka na Blízkém Východě, texty bajek nacházíme na sumerských i babylonských tabulkách, s bajkou se setkáváme v bibli, avšak v samostatný literární druh se vydělila až v Řecku.

V minulém století probíhala dlouhá polemika o prioritě řecké či indické bajky (A. Hausrath, O. Keller). Gasparov se v této otázce přiklání k mínění celkem obecně rozšířenému mezi současnými odborníky, že totiž jak pro bajku řeckou, tak i pro bajku indickou sloužila jako materiální zdroj bajka sumerskobabylonská, jejíž četné texty byly publikovány v posledních desetiletích. (V současné době se zabývá zkoumáním jednotlivých témat bajek a jejich zprostředkováním z Východu do Řecka F. Rodríguez Adrados a jeho žáci ve Španělsku.)

V další části I. kapitoly upozorňuje Gasparov na poměrně dobré doložení antické bajky, a nezávisle na řešení otázky, do jaké míry byl Aisópos historickou postavou, s plnou rozhodností uznává, že VI. stol. př. n. l., předpokládaná doba Aisóпова působení, bylo obdobím mimořádně důležitým pro formování bajky. Ukazuje na společenské proměny v té době a na to, jak se v souvislosti s nimi postupně mění i postavení bajky.

V kap. II. (41—57) se Gasparov věnuje antické literární bajce, tak jak ji známe z prací Phaedra a Babria. Již v úvodu upozorňuje na velmi závažnou skutečnost, že totiž oba autoři stojí proti sobě navzájem ve výrazném protikladu, a to jak v ideovém přístupu, tak i v obsahu a stylu bajek. Poprvé upozornil na zásadní ideové koncepční rozdíl mezi Phaedrem a Babriem v r. 1957 Polák M. Golias a po něm se otázkou zabýval v r. 1961 sovětský badatel E. M. Štaerman. Oba dva však onen rozdíl spíše jen konstatovali, neboť jejich zájem byl soustředěn na jinou problematiku, a tak vlastně teprve Gasparov plně odpovídá na otázku, v čem spočívá rozdíl mezi Phaedrem a Babriem.

Nejprve nás Gasparov (ještě v rámci II. kapitoly) seznamuje s informacemi o životě obou těchto významných představitelů antické bajky a hovoří o rukopisném dochování jejich děl. V dalších kapitolách se pak věnuje vlastním rozborům dochovaných bajek. Zkoumá jejich jazyk, verš i styl (kap. III., str. 58—79), motivy (kap. IV, str. 80—104), zjišťuje stopy aesopské tradice u Phaedra a Babria, zabývá se poměrem mezi vypravovací částí a morálními sentencemi (kap. V., str. 105—138), emocionálními projevy a ideovou kompozicí skladeb (kap. VI., str. 139—172).

Předposlední kapitola publikace pojednává o Phaedrově a Babriově díle v rámci literatury současného období (kap. VII., str. 173—198) a poslední kapitola je věnována skladatelům bajek z konce antiky, tj. především Avianovi, který ve 4. stol. n. l. složil na základě latinského prozaického svodu Babriových bajek, porféného ve století předcházejícím Titianem a dnes nedochovaného, v elegickém distichu 42 latinských bajek, a dále sborníku bajek takzvaného Romula, což je svod prozaických latinských bajek ze 4./5. stol. n. l., zakládající se naopak na bajkách Phaedrových (kap. VIII., str. 199—224).

V závěru (str. 225—228) Gasparov zdůrazňuje, že Phaedrus se svým schematicismem a stručností, která leckdy přechází až v suchost výkladu, i se svou snahou vše podříditi morálnímu vyústění je autor, jehož bajky a ideály vycházejí z tradic minulosti, kdežto Babrios se svými podrobnými líčeními, s harmonickou plností vypravování i se svou snahou o samostatnost, celistvost a vyváženost bajek předjímá spíše ideály bajky budoucí.

Publikace je opatřena dobrým a bohatě podloženým poznámkovým aparátem (str. 230—267), jež spolu s bibliografickými údaji na str. 268—274 svědčí o dobrém přehledu nové literatury. Na str. 275—278 následuje pak rejstřík probíraných míst z Phaedra a Babria.

Gasparovova monografie představuje vyvrcholení dosavadní marxistické literárněvědné produkce zabývající se antickou bajkou a je cenným přínosem k důkladnějšímu poznání tohoto poněkud opomíjeného žánru.

Dagmar Bartoňková